

באוכלוסיית העולם (0.2 אחוז).

אבל בפרשת וילך, ובעקבותיה במסורת ההלכתית, אנו מקבלים פיתוח מפתיע של הרעיון הזה. אנו רגילים לתפוס את התואר 'עם הספר' כביטוי למקום המקודש שתופסות הקריאה והלמידה בעם היהודי. אבל ההלכה שהתפתחה בעקבות פסוק אחד בפרשה, הפכה את העם היהודי גם לעם שכותב. מסתבר שכבר בהלכה טמונה ההכרה שהכתיבה איננה פחות חשובה מהקריאה עצמה.

בפרשת וילך עוסק משה בכתיבה. הוא סיים את נאומיו לבני ישראל, כרת עמהם ברית, מסר את דבריו האחרונים לעם וליהושע, והנה מגיע פועלו האחרון: "ויכתוב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ואל כל זקני ישראל". כעת, מצטרף לכלי הקודש כלי נוסף – ספר תורה, שהונח לצד הארון. בפרשה לא נאמר שאלוהים ציווה את משה על כתיבת התורה, וייתכן שבשלב זה הוא יזם זאת מדעתו (אכן, לא מצאנו בשום מקום בתורה מצווה המתייחסת לספר תורה אלא לדברי תורה בלבד). למשה היה חשוב להנחיל לעם ישראל ספר שבו יהיה כתובים כל הדברים שנאמרו לו ושהוא אמר בעצמו לבני ישראל. התורה, שנאמרה עד כה בעל פה, נכנסה לספר.

בשלב הבא מצווה אלוהים את משה לכתוב, את שירת האזינו: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל". בפשטם של דברים, אלוהים מצווה כאן את משה ויהושע לכתוב את שירת האזינו לבדה כדי שתשמש כעד לצפוי לקרות את עם ישראל באחרית הימים. משה עושה את אשר צווה, אלא שלאחר מכן מצרף (שוב, כנראה, על דעתו) את שירת האזינו הכתובה אל התורה, והופך את הכל לספר אחד: "ויהי ככלות משה לכתוב את דברי התורה הזאת על ספר עד תומם".

מדוע משה עשה זאת, בכך אולי נעסוק בדרשה אחרת. המעניין כאן שמבחינה הלכתית גרם משה בכך לחידוש הלכה שלא נודעה קודם. החיוב לכתוב את השירה התאחד עם כתיבת ספר תורה, וכך קיבלנו מצווה חדשה – לכתוב ספר תורה, כפי שמסביר הרמב"ם:

"מצות עשה על כל איש ואיש מישראל לכתוב ספר תורה לעצמו, שנאמר 'ועתה כתבו לכם את השירה' – כלומר, כתבו לכם תורה שיש בה שירה זו

לכתוב את התורה - שלנו

במסורת המוסלמית, מכונים היהודים (וגם הנוצרים) "אהל אל-כתאב". ובעברית: 'אנשי הספר' או 'עם הספר'. כוונת האסלאם לומר שהיהדות נוסדה בעקבות ספר מקודש. אבל מאז הדברים האלה, כינוי זה, שהפך מיוחד רק ליהודים, הפך למאפיין מרכזי של התרבות היהודית בכללה. היהדות לא רק נוסדה עם ספר אלא הספר הפך להיות חלק משמעותי מדרך פעולתה ומסירתה. על פי המסורת, כבר משה רבנו תיקן לעם ישראל שלא יעברו עליו שלושה ימים מבלי שיקרא בספר התורה (זהו המקור ההלכתי לקריאת התורה בימים ב', ה' ושבת). במאה הראשונה לספירה ייסד חכם יהודי בשם יהושע בן גמלא את בית הספר, וחובת תלמוד תורה הפכה לחובה שמוטלת על כל אדם מישראל בכל עת, כבר מעת ינקותו (מחקר שהתפרסם לאחרונה אף אישש את מדרש החכמים, כשמצא שרבים בממלכת יהודה הקדומה ידעו קרוא וכתוב).

לא לחינם, האוריינות בקרב העם היהודי לאורך הדורות היתה גבוהה בהרבה מהמוצע העולמי, והיא שהעניקה לו יתרון יחסי על פי שאר העמים. פרופ' צבי אקשטיין ומריסטלה בוטיציני, בספרם ה"מיעוט הנבחר", טוענים שזהו הגורם להצלחתם הכלכלית של היהודים בעידן המודרני. האוריינות, שלה התחנכו מגיל צעיר, הביאה אותם להצלחות חסרות תקדים בתחומי המסחר והרפואה, הרבה מעבר לשיעורם הכללי באוכלוסייה. את פירות האוריינות היהודית ניתן לראות עד היום באחוז היהודים שזכו בפרסים יוקרתיים ברחבי העולם, כפי שפירסם המכון למדיניות העם היהודי (ה-JPPI). אחוז זה גבוה לאין שיעור מחלקם היחסי של היהודים

לפי שאין כותבין את התורה פרשיות פרשיות”.

הנה כי כן, היות שאי אפשר לכתוב רק חלקים מן התורה, אין אדם רשאי לכתוב את שירת האזינו לבדה כפי שצווה משה, ועליו לכתוב את כלל התורה. כך התפרש הציווי באופן שונה מכוונתו המקורית בעקבות מעשהו של משה. משה הפך את עם ישראל לעם שאינו רק לומד וקורא אלא לעם שכותב. בעקבותיו נקבעה ההלכה שכל אדם מישראל מצווה לכתוב לעצמו ספר תורה.

השאלה היא מדוע. מה ההגיון העומד מאחורי החיוב לכתוב את התורה?

הפרשנות המיידית לחיוב זה עשויה לשער שמטרת הכתיבה היא הלימוד. נזכור שבעבר הלא כל כך רחוק, ספרים לא היו נפוצים, ולאדם לא היו מאגרי ידע זמינים. תכלית המצווה לכתוב את התורה נועדה לאפשר לכל אדם ללמוד תורה. קל להבין כיצד מפרשנות זו התפתחה הדעה שסוברת שכיום מצווה עלינו לכתוב (או לרכוש) משנה וגמרא ושאר ספרי תורה שבעל פה, שכן עיקר הלימוד שלנו בהם.

אבל נראה שהרמב”ם לא סבר כך. נשים לב שאת המצווה לכתוב את התורה הוא מביא בספר השני מה”ד החזקה, ספר אהבה, לצד הלכות תפילין ומזוזה, ולא כמצופה בהלכות תלמוד תורה, שבספר הראשון, ספר המדע. מכאן מוכח שהוא תפס את המצווה לכתוב את ספר התורה כחיוב עצמאי שאיננו קשור ללמידה בו. משום כך, גם היום, לאחר המעבר שלנו ללימוד משנה וגמרא וחומשים, המצווה לכתוב ספר תורה עודנה קיימת (ראו שולחן ערוך יורה דעה סימן ער). אך מה ההיגיון שעומד מאחוריה?

דומני שסוד מצווה זו מבוסס על החשיבות שאנו מוצאים בכתיבה באופן כללי. אוריינות הרי איננה תלויה קריאה בלבד. אנו מבקשים שאדם ידע הן לקרוא והן לכתוב. כתיבה מכניסה את האדם כשחקן יוצר לשדה המילים. הוא אינו משמש שחקן פסיבי בלבד, כקורא, אלא כיוצר תוכן בעצמו. הוא אינו רק מקבל אלא גם מוסר. הכתיבה היא זו שמכניסה אותו כשותף מלא במערכת המידע.

לא מעט מדברים כיום על חשיבותה של הכתיבה. הכתיבה מסדרת את המחשבות ומדייקת אותן (עורך ותיק אמר לי שכאשר הרעיון לא מבורר בראשו עד הסוף קשה לו

מאד לכתוב), היא הופכת אותנו ליוצרים בפועל, והיא מאפשרת תקשורת בין אנשים. אכן, לא את הכל ניתן ללמוד. ”יש שלושה כללים לכתיבת רומן”, אמר הסופר האנגלי סומרסט מוהם. ”לרוע המזל, אין איש יודע מה הם”. כתיבה היא כמובן כישרון, אבל אין זה אומר שאי אפשר ללמוד את חלקו ולפתח אותו.

במצוות כתיבת ספר תורה אנו הופכים עצמנו מקוראי תורה לכותבי תורה ובכך נוטלים חלק בעיצובה ובמסירתה. אנו מכניסים עצמו לנעליו של משה, וכמוהו יוצרים את היצירה הגדולה מכולן. בכתיבת המילים, הפסוקים, הפרשיות והחומשים, אנו מתקשרים לתורה בצורה אחרת מאשר בדרך השכל. אנחנו משרטטים את קויה ויוצקים את אותיותיה. תורת אלוהים נכתבת על ידינו, וכך נוצרת תורתנו שלנו. לכן, מבחינת ההלכה, כל אדם מחויב לעשות זאת בעצמו ולא להסתפק בתורה שהניחו לו אבותיו: ”אפילו הניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו”.

במאמרם של דוד ותמר ביטון לפרשת האזינו (מוסף שבת ה' תשרי תשפ"א), צוטט חכם המערב, הרב כדיר צבאן מג'רבה, שמצא הקבלה בין מצווה זו, האחרונה בתורה, ובין המצווה הראשונה, לפרות ולרבות – כשם שחובה לפרות ולרבות כך חובה לכתוב את התורה וחיידושיה. דבריהם עוררו אותי להרהר בדמיון בין החיוב ”כבשוה” לחיוב ”כתבוה”. בכתיבת תורה אנו ממשיכים את ייעודנו בבעלי צלם אלוהים להיות שותפים בבריאת העולם, אלא שכיבושנו מופנה כעת לתורה עצמה (וגם בה חשובה השותפות של האישה, אך על כך בפעם אחרת). כך סוגרת התורה בצורה שבה פתחה. כתיבת התורה הופכת את כולנו לשותפים בה. איננו רק מקבליה. אנו גם נותניה.